

ŠTO ODREĐUJE DUHOVNI LIK ZAREĐENOG SLUŽBENIKA? (I)

Polarizacije, napetosti, orijentacije

Stjepan Kušar, Zagreb

I. UVOD

U ovom referatu¹ naglasak je stavljen na službu prezbitera u Crkvi, a ne u prvom redu na život prezbitera i njegove duhovne potrebe. Time slijedimo strukturu koncilskog dekreta o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis*. Nakon uvoda, PO govori općenito o prezbiteratu u Crkvi (1. gl., 2-3), zatim o prezbiterskom služenju (2. gl., 4-11) i na kraju o životu prezbitera (3. gl., 12-22). Sve se te stvari, dakako, ne smiju odijeliti jedna od druge, ali ih valja razlikovati.

Ovdje nećemo referirati misao Koncila; mi je pretpostavljamo kao poznatu. Na toj pozadini želimo skrenuti pozornost na polarizacije i napetosti u kojima se odvija svećenička služba u Crkvi i društvu, te kako se sve to odražava na život prezbitera. Ovdje se više radi o problematiziranju stvari nego li o gotovim rješenjima. Ja rješenja nemam, pogotovo ne u obliku univerzalno primjenjivih recepata. Ipak, usudit ću se dati nekoliko sugestija koje sam pronašao u iskustvima i promišljanjima drugih, te ih donekle provjerio u svojem relativno kratkom svećeničkom vijeku i iskustvu.

Ovo moje razmišljanje želi biti poticaj da svoje probleme jasno uočavamo i o njima pravilno razmišljamo. To je najbolji put da zajednički pronađemo i neke prijedloge za njihovo rješavanje. Ako je misao jasno orijentirana, postoji opravdana nada da će i putovi rješavanja biti vidljivi i prohodni.

Naše svakodnevno iskustvo pokazuje nam da je svećenički rad i život pun izazova i napetosti? Što svećenik mora znati i moći? Evo nekih nasumce izabranih naznaka: svećenik mora biti uvjerljiv navjestitelj vjere u vjerskoj, protuvjerskoj i indiferentnoj okolici, među ljudima koji uglavnom žive "kao da Boga nema" (veoma rašireno praktično ili življeno držanje, premda nije zanemariv ni takav reflektirani stav). U kontaktu s ljudima on mora biti razborit, srdačan, uvjeren i uvjerljiv, tolerantan i siguran. U kontaktu s mjesnim vlastima okretan i razborit; u ekonomskim poslovima snalažljiv, pošten i spretan, (to napose vrijedi u nabavljanju građevinskog materijala i u pogodbi s majstorima). Dobar gospodar koji popravlja stare crkvene objekte i gradi nove. Čovjek koji umije razgovarati s neukima i akademski naobraženima, zanimljiv jednima i drugima. Nepristran, uvijek miran, pribran i radostan. Čovjek koji dakako poznaje svoju struku te još mnogo drugih stvari iz drugih struka jer ga potrebe

¹ Referat je održan na godišnjem sastanku pastoralnih djelatnika u hrvatskoj inozemnoj pastvi, u ožujku 1990. u Vierzehnheiligen, Njemačka.

života na to prisiljavaju. On mora biti učitelj vjere i graditelj župne zajednice kojoj predsjeda. Sabran i pobožan liturg, zanimljiv i uvjerljiv propovjednik, dobar, oduševljen i zanimljiv kateheta za sve uzraste i grupe; dakle: primjeren pastoralni djelatnik koji umije raditi s djecom, mladima, bračnim parovima, starijim i starima, muškima i ženskim. Savjetnik u obiteljskim i odgojnim poteškoćama, odgajatelj duhovnih zvanja, pouzdan suradnik svojih pretpostavljenih, redovit platiša svih svojih novčanih obveza koji također ima smisla i otvorenu lisnicu za izvanredna davanja ordinarijatu, općini, župnom i biskupijskom karitasu. On mora biti sposoban raditi kako u gradskoj tako i u prigradskoj i seoskoj sredini, organizator raznih grupa u župi, od liturgijske do karitativne. Osim toga promućuran i spretni organizator hodočašća, dobar zabavljač. On mora biti u stanju izdržati dugotrajnu i iscrpljujuću samoću, kako u vrevi grada tako i u pustinji polunastanjenog sela koje izumire. Njegova kuća mora biti otvorena svima, čista i tako uređena da se i najsiromašniji i najbogatiji župljanin njegove župe u njoj ne osjeća neugodno kada pohodi svojeg župnika. On treba biti također i kuhar, dobar domaćin koji uvijek srdačno dočekuje poznate i nepoznate goste. Svećenik sve to mora moći, svejedno bio on star ili mlad. On mora biti sposoban za komunikaciju s mnoštvom, dobar animator, spreman i sposoban da radi u intenzivnim malim grupama. Učitelj duhovnog života za svoje vjernike, čovjek molitve, savjetnik pun razumijevanja i mudrosti, koji je uvijek na raspolaganju i zna se u pravom momentu povući. Strpljiv i dobar ispovjednik. On mora znati dobro pjevati, a poželjno je da svira barem jedan instrumenat (barem harmonij ili orgulje, a i gitaru!) i da je u stanju voditi crkveni zbor. Organizator ministrantskih i drugih sastanaka. Ako već ne zna kuhati, prati i pospremati, svakako treba biti u stanju da dobro organizira vođenje domaćinstva, uvijek uljudan i korektan s kućnim osobljem, bilo da su časne sestre, rodbina ili domaćica. On mora biti obazriv prema svakom svojem pastoralnom suradniku, pun razumijevanja za njegove potrebe. Mora paziti na svoj dobar glas i na dobar glas drugih. On mora biti dobar susjed i kolega, pun razumijevanja i samoodricanja u korist zajedničkog dobra i sloge.

Ovaj pomalo karikirani opis pokazuje da su zahtjevi našeg zvanja tako raznorodni i veliki da se zapravo moramo čudom čuditi kako sa svime time uspijevamo izaći na kraj, a još nismo sve ni nabrojili! Tu se pokazuju izazovi, polarizacije i napetosti koje svaki od nas osjeća na svoj način. Osjećamo dakako i radost kada nam polazi za rukom da ih izdržimo i kreativno iskoristimo mogućnosti koje nam se kroz njih otkrivaju i nude. Pokušajmo sada sustavnije pokazati polarizacije i napetosti u kojima se odvija naša svećenička služba.

II. POLARIZACIJE I NAPETOSTI U KOJIMA SE ODVIJA SLUŽBA SVEĆENIKA

1. *Ad extra*

Naša suvremena civilizacija i vladajući mentalitet obilježeni su dubokom antropocentričnošću. To po sebi ne mora biti loše; kao što pokazuje govor o dostojanstvu čovjeka i borba za ljudska prava, čovjek-osoba jest s pravom središnja vrijednost. Problem je u tome što je ta antropocentričnost u praksi života sužena ili čak osakaćena, jer transcendentnu usmjerenost čovjeka prema svetom i Bogu ili nijeće ili proglašava nevažnom ili "privatnom stvari pojedinca". Osakaćena antropocentričnost pogotovo se jasno očituje u prešutnom programskom nastojanju da se svijet, društvo i osobni život uredi "kao da Boga nema": Bog i religija kao da su teme o kojima se u "pristojnom" društvu ne govori, pogotovo ne zauzeto, jer bi to nekome izgledalo "netolerantnim", misionarskim ili prozelitskim djelovanjem.²

Takvo programsko nastojanje traje otprilike 200 godina. U okviru znanosti i tehnike to načelo možda ima neko svoje ograničeno opravdanje, premda se čini da i to ide svome kraju kao što pokazuju granične situacije u kojima se znanost i tehnika znaju naći kada reflektiraju svoje pretpostavke i domete. Etička odgovornost znanstvenika sve više postaje nezaobilazna tema. Stav "kao da Boga nema" krišom i skoro nesvjesno prenio se i na ostala područja života. Dolazilo je i još uvijek dolazi do otvorenog ili prikrivenog sukoba s onim što bi trebao biti kršćanski život: on je naime protivan stavu "kao da Boga nema", jer da Boga nema, kršćanski život o kojem svećenik (i ne samo on!) svjedoči, ne bi imao smisla.

Imajući u vidu religiju i religiozne čine, kao i cjelokupno religiozno življenje, antropocentrično gledište pita: Što mi koristi misa? Što mi daje molitva? Što mi koristi vjera? Što time dobivam? Čemu sve to kad mogu i bez toga? Isto tako spontano očekuje odgovor kako vjera, religiozni život i čini imaju svoje osmišljenje negdje izvan sebe, a ne u samima sebi. Da bi bili smisljeni i korisni, oni moraju nečemu služiti i biti za nešto dobri, što nije nužno religiozno, ali je čovjeku na neki način potrebno i dobrodošlo: to je npr. lijepo, smiruje, zbližava ljude, itd. Ako neki religiozni čin ne ispunja takvu ili neku drugu čovjekovu potrebu, ako on u tom smislu ne funkcionira, onda ga čovjek antropocentričnog mentaliteta doživljava kao nešto besmisleno. Tako se Bog, vjera i Crkva krišom funkcionaliziraju i svode na zadovoljavanje nekih stvarnih ili iluzornih čovjekovih potreba. Ne vidi se da je istina vjere nešto što se ne da ograničiti ili štoviše svesti na puko zadovoljavanje čovjekovih potreba, ma bile one i uzvišene.

² Usp. R. Spaemann, *Svećenička egzistencija - izazov modernom svijetu*, *Nova et Vetera* 31(1981), sv. 1-2, str. 317-332. Držim da promjene u našem društvu nisu za sada u bitnome pozitivno izmijenile ovo stanje stvari. Mi tek idemo prema očitijem rastavljanju pljeve religioznog oportunitizma od zrnja autentičnog obraćenja.

Religija ide za tim da čovjeka okrene od samoga sebe i od pukog zadovoljavanja potreba prema Bogu, te da bi čovjek u konačnici mogao reći: "Zahvaljujem Ti radi velike slave Tvoje".

Uz funkcionalizam provlači se i hipotetičnost: Kada nešto više ne ispunjava svoju funkciju u sklopu zadovoljavanja čovjekovih potreba, to onda treba zamijeniti "funkcionalnim ekvivalentom" koji će bolje funkcionirati, bez razlike radilo se o dijelu nekog stroja, odijelu, kućnom ljubimcu ili ljubimici ili bračnom partneru. Takav tip ponašanja jednako mi se čini tipičan u potrošačkom mentalitetu, kako istoka tako i zapada. Čini mi se da te značajke i te kako pogađaju kršćanina i svećenika. One nas gotovo impregniraju, jer udišemo taj zrak. S druge strane baš smo mi kršćani, a *fortiori* svi pastoralni djelatnici, kamen spoticanja, strano tijelo i izazov tom tipu civilizacije, i to stoga što život ne gledamo funkcionalno i hipotetički nego kao jedinstveno, neponovljivo i nezamjenljivo *ambulare coram Deo*.

Ta funkcionalnost i hipotetičnost krišom se sve dublje zavlače u naše međuljudske odnose, mijenjaju ih, a time mijenjaju i svijest ljudi o samima sebi i o drugima. Tako je npr. brak postao do kraja hipotetičan i funkcionalistički življen. Njegovo se trajanje čini ovisnim o tome, je li pojedinac u njemu našao ili nije određenu mjeru samoostvarenja (kojom se također manipulira po prešutno usvojenim društvenim standardima i reklamom) i zadovoljstva. Ako to nije slučaj, partnera valja zamijeniti njegovim funkcionalnim ekvivalentom koji će dotičnu funkciju bolje ispuniti. Isti argument vrijedi i kod pobačaja. Ako je čovjek tu samo radi čovjeka, a ne radi Boga kao njegova slika, zastupnik i kruna stvorenja, onda on traži ljudsku žrtvu za sebe: jer sam ja samom sebi najbliži, zato sam radi sebe tu. Dakako, i druge gledam samo kao one koji su tu radi mene. A jer ženin trbuh pripada samo njoj, što joj netko u trbuhu kvari račune!? Neželjeni "gost" žrtvuje se za "osobno dobro". Neizdrživo je da se djeca ne prestanu rađati onda kada ih više ne želi. Da ipak stvari nisu baš sasvim jednostavne, pokazuju eufemizmi kojima ljudi vole pribjegavati da bi zataškali glas savjesti i autentični osjećaj krivnje. Tako "pobačaj" nije "ubojsvo nerođenog djeteta" nego samo "AB" ili malo "ispiranje uterus" ili, još bolje, "post konceptivno planiranje obitelji".

U takvim bismo primjerima funkcionalizma i hipotetičnosti mogli ići u beskraj. Bit je u tome da su sve situacije načelno promjenjive i moraju takve ostati, jer nema ničega što ne bi bilo nehipotetično: ako A, onda B, važno da se postigne željeni cilj.

U takvom antropocentričnom mentalitetu imamo živjeti i raditi kao svećenici. Kao što znamo, ta civilizacija ne mora nužno biti areligiozna ili antireligiozna. Ona može tolerirati religioznost kao "privatnu stvar". Ona je tolerira ne zato što bi religioznu egzistenciju opravdala Božjom egzistencijom i zahtjevima koje Bog postavlja čovjeku, nego zato što temelj i opravdanje religije vidi u tome da ona zadovoljava neku čovjekovu potrebu, naime onu religioznu. Nije važno kako se ta

potreba tumači. Tumačenja mogu ići od "zapadne varijante" koja u religioznosti gleda neku konstantu čovjeka kao takvog, pa sve do "istočne varijante" koja u religiji vidi povijesni produkt potlačene i otuđene ljudske svijesti, neku vrst opijuma naroda, koji je, doduše, *rebus sic stantibus* potreban, ali ga se valja što prije i pod hitno riješiti; ljudi bi, naime, bili bolji bez religije. Crkva se u tome kontekstu sve više doživljava i promatra kao neka vrsta uslužnog poduzeća, a njezini svećenici kao funkcionari religije koji imaju služiti religioznim osjećajima i potrebama ljudi, biti na raspolaganju i davati usluge. Od Crkve se uglavnom očekuje da u sklopu funkcionalističkog mentaliteta ispuni ove tri funkcije, koje će vjerojatno opstojati tako dugo dok opstoji hipotetički sklop potreba koji ih drži:

a. U propovijedanju i katehezi dati ljudima, u prvom redu djeci, neke moralne pojmove, a za osmišljenje čovjekovog života ponuditi takva tumačenja i možda neke zanimljive vježbe kakve znanost ne daje. Valja pokrpati neke rupe u životu još zarana, pa mama i tata vele: "Idi na vjeronauk, nećeš ništa loše naučiti." No, na žalost dijete postane svjesno da tata i mama sasvim drukčije žive i postupaju, nego li je ono učilo na vjeronauku i u crkvi.

b. U društvu koje sve više ide prema diferencijaciji uloga, podjeli rada i specijalizaciji, osjeća se manjak neformalnih, slobodnih i neobvezatnih ljudskih kontakata. Tu uskače industrija slobodnog vremena, koja zadovoljava svakojake čovjekove potrebe, te planira i stvara nove. U tom okviru Crkva se smatra uslužnim poduzećem koje za vikend (jer *dies dominica* više ne postoji!) nudi priliku za razvijanje neformalne i neobvezatne čovječnosti. Svećenik postaje možda animator komuniciranja među ljudima, menadžer koji organizira hodočasnikički turizam (bolje i jeftinije od drugih!), posreduje ponegdje u sklapanju brakova i na raspolaganju je da zadovolji urođenu čovjekovu potrebu da ritualizira neke momente života (ali bez susljednih obveza!): sklapanje braka, rođenje, sprovod, eventualno i prelaz u mladenačku dob po sakramentu potvrde (koji se sve više pokazuje sakramentom otpada od vjerske prakse, a ne sakramentom uvođenja u zajednicu punopravnih i odgovornih vjernika!).

c. Naše potrošačko društvo, kao i svako drugo društvo, ima svoje autsajdere i rubne egzistencije. U granicama mogućeg ili dopuštenog Crkva tu uskače sa svojim ponudama karitasa, dječjih vrtića, brige za stare, napuštene i beskućnike, itd. Od crkvenog pastoralnog djelatnika očekuje se da i tu bude funkcionalno na raspolaganju.

Da ne bude nesporazuma: Nisam ja protiv toga, niti vidim problem u tome što crkvene institucije i ljudi daju usluge na svim spomenutim područjima. Problem vidim u tome što pastoralni djelatnici (u vidu imam u prvom redu svećenike) neprimjetno i nesvjesno usvajaju opisane funkcionalne i hipotetičke okvire kao mjerodavne za svoju egzistenciju. To nije čudno, jer udišemo taj zrak i živimo u tim sklopovima. Ne samo da se manje-više apstraktno pitamo: Možemo li

se održati pred modernom sviješću kao takvom i stojimo li na pravom mjestu u odnosu na očekivanja i zahtjeve ljudi koji još na neki način računaju s religijom i "zadovoljavaju svoje religiozne potrebe"? Ako je to točno, onda sa svom ozbiljnošću valja pitati: Ne stojimo li tako u skrivenoj ali velikoj opasnosti da se nastojimo, bez mnogo odva-givanja, prilagoditi određenim očekivanjima društva i mentaliteta u pogledu naše "uloge"? Izgleda kao da smo sami sebe "osudili" na to da uvijek iznova nastojimo za sebe naći neko pogodno mjesto u okviru funkcionalnog sustava poželjnih uloga u idruštvu i da tu prazninu ispunimo? Možemo li se mi u tim i takvim okvirima doista pronaći? U njima biti autentični? Čini mi se da ti okviri nisu po mjeri svećeničkog zvanja, jer nas zahvaćaju samo kroz funkcionalne kategorije, i to u prvom redu one, koje samo društvo ili potrebe mentaliteta stavljaju na raspolaganje. A budući da smo uronjeni, htjeli to ili ne, u takvu funkcionalističku i hipotetičku atmosferu, mi je udišemo i automatski je primjenjujemo na sebe. Ne znam možemo li na tom putu doći do istinskog poimanja samih sebe kao svećenika. Od silnog prilago-đavanja "da bismo bolje razumjeli druge i drugi nas", krišom se izvrgavamo opasnosti da više ne razumijemo ni sebe ni druge.

Svećenici nipošto nisu "funkcionari religije", nego, po kršćanskom shvaćanju, nešto sasvim drugo: ljudi koji su, ne po svojim zaslugama i unatoč svojih slabosti, uzeti u svećeništvo Isusa Krista, koji je svojim životom, smrću i uskrsnućem pomirio čovjeka, ljudsku povijest i sve stvoreno sa Stvoriteljem. Svećenici su tu u ime Isusa Krista za druge, poslužitelji radosti Kristovih učenika i svih drugih ljudi, *pontifices* - mostograditelji prema Njemu i Njegovi zastupnici, ukoliko im je dano da djeluju "u ime Isusa Krista, na mjesto Njega" (*agere in persona Christi*) bez obzira na potrebe, očekivanja i zahtjeve ljudi, *oportune-impertune*.

Tako svećenik (i *mutatis mutandis* svaki pastoralni djelatnik u Crkvi), u kršćanskom smislu, utjelovljuje jednu dimenziju ljudskog života koja je mnogo šira, dublja i zahtjevnija od svih potreba i uloga koje mu stavlja na raspolaganje suvremeni potrošački mentalitet. Radi se naime o reprezentiranju obuhvatnog i transcendentnog smisla ljudskog života; smisla koji si čovjek ne može sam dati, nego mu ga otvara Isus Krist i daje mu ga kao Očev dar. A taj smisao živi u i među ljudima samo tako da netko sasvim i bez pridržaja živi za njega. Svećenik pokazuje da je Bog tu, Prisutni, radi čovjeka, i to tako da on, Bog, čovjeka poziva i omogućuje mu da živi za Boga i da u tome nađe svoj smisao, nadilazeći sebe prema Bogu i prema braći. Svećenik je tu, poput svakog vjernika (no, vjernik to mora na njemu vidjeti), ne samo zato da svjedoči kako je Bog smisao i svrha čovjeka za kojom ovaj teži, nego i zato da svjedoči kako Bog beskonačno nadilazi sve ono što čovjek uopće može za sebe očekivati i željeti kao smisao. "Niti je ljudsko oko vidjelo, niti je uho čulo, niti je srce osjetilo što je Gospodin pripremio onima koji ga ljube."

Svećenik svojim životom i djelovanjem svjedoči o ljubavi Božjoj prema čovjeku, prema zemlji. To da je Bog u svome nebu bogat, znaju i druge religije. Ali to da je on htio postati, zajedno sa svojim stvorenjima, siromašan, da je on po utjelovljenju i Kristovom životu iskazao i dokazao svojim stvorovima svoju ljubav za njih kroz patnju - to jest i ostaje nečuveno izvan kršćanstva.

Caritas qua maior cogitari nequit... Svećenička egzistencija i pastoralno djelovanje Crkve jamče za istinitost tog stava. Ruski satiričar Andrej Sinjavski negdje je napisao: Ne treba u Boga vjerovati iz starog običaja, niti da bi se spasila duša, niti da se zadovolje religiozne potrebe, nego iz jednog jedinog razloga: zato što Bog jest! Svećenik jamči za istinitost tog stava na neposredan i očit način svojim životom. Zato je njegova egzistencija poziv, apel: "Idi i ti čini tako!" To i jest ono najprovokativnije u egzistenciji svećenika i svakog drugog vjernika; ne sili, ali izaziva svojom pojavom. Reakcije koje slijede uglavnom su nepredvidive, kao što je nepredvidiva ljudska sloboda u dometu svojih opredjeljenja i postupaka čim se nađe u magnetskom polju apela.

Zato svećenik svjedoči za nehipotetičko i nefunkcionalističko razumijevanje čovjeka i religije, te drži otvorenom životnu kategoriju reprezentiranja kao nosivu i primarnu u životu. Reprezentirati u svećeničkom životu znači "djelovati u Kristovo ime" (*agere in persona Christi*), na mjesto Krista, i to ne samo u događanju kulta i navještanju nego i u svemu drugome svjedočiti da je on tu radi Krista za ljude. "Budi svjestan onoga što radiš, životom ostvaruj ono što obavljaš i učini da tvoj život bude upriličen otajstvu Gospodnjeg križa", veli biskup novozaređenom svećeniku pri kraju obreda ređenja. Tu se naziru kategorije reprezentiranja i svjedočenja, kojima je nemoguće prići polazeći od funkcionalno-hipotetičke povezanosti, koja vlada, što manje svjesno to više uspješno, u modernom mentalitetu.

Ako tako pokušavam gledati svećeničku egzistenciju, mislim da nas onda sama najviše izaziva. U onoj mjeri u kojoj u njoj otkrivamo nešto iskonsko Kristovo i Božje za ljude, ona nas privlači, zaokuplja i poziva na jedan *magis*, na jedno "više" u predanju i nesebičnosti. No, u onoj mjeri u kojoj smo mi sami žrtve hipotetičke funkcionalističke civilizacije, svećenička egzistencija može nam izgledati strana i čudna, nešto što baš ne pristaje ili se ne uklapa u vladajuće kategorije i postupke opisanog mentaliteta. U tom privlačenju i odbijanju vidim veliki izvor napetosti, ugroženosti i nesigurnosti svećeničkog života. Svećeniku je zadano ne da se prilagođava onome što trenutačno "vuče" ili je u modi, nego da odjelotvoruje onu drukčiju stvarnost koju reprezentira: da ona po njemu bude djelatno prisutna bez obzira na okolnosti. Ta svojevrсна beskompromisnost može postati teška i možda čak satirati čovjeka, ali se nje ne smijemo odreći. U konačnici, naime, radi se o zbilji Boga, Oca koji po Sinu u Duhu spasava čovjeka

i njegov svijet, te ga privodi k punini života kakvu si sam čovjek ne može dati, a za kojom svom dušom čezne.

Da bi svoje svjedočenje i zastupništvo svećenik dolično ostvario, on ne treba biti čovjek od jučer, niti po načinu života niti po trajnom polemiziranju protiv prošlosti. On mora biti čovjek današnjice i dijeliti životni osjećaj današnjeg čovjeka, njegove radosti i nade, žalosti i tjeskobe; ali on isto tako mora biti odvažan i spreman kritizirati određene pojavnosti suvremenog života. Zato se on neće strašljivo pitati: Kako da se održim pred suvremenim svijetom, pred takozvanim modernim čovjekom? Naprotiv, on će imati razboritosti i smjelosti da modernom svijetu postavi pitanje: Kako će se održati i kako će opstati suočen s Bogom? Svećenik to smije, a da ne bude ideološki sumnjiv, jer je križ Kristov prema kojemu on upriličuje svoj život, jedina instanca koja nije ideološki sumnjiva i koja sudi sve druge instance. "Isus Krist je Gospodin" apsolutni je aksiom od kojeg nam valja uvijek polaziti u kritičkom propitkivanju svijeta u koji smo poslani. Zato mi se čini mjerodavna riječ iz oporuke velikog pape Pavla VI. napisana, *sub specie aeternitatis*: "Nemojmo vjerovati da ćemo koristiti svijetu prihvaćajući njegove misli, njegov ukus, njegov način ponašanja, nego proučavajući ga, ljubeći ga i služeći mu." Dodajmo slobodno, u onome što taj svijet sebi ne može sam dati, a za čim skriveno teži. Taj cilj reći ćemo riječima II. Vatikanskog koncila, koje se doduše odnose na Crkvu, ali nema zapreke da ih svećenik i svaki pastoralni djelatnik primijeni na sebe: "Crkva jako dobro zna da se njezina poruka slaže s najdubljim željama ljudskog srca kada štiti dostojanstvo ljudskog poziva vraćajući nadu onima koji već očajavaju nad svojim višim određenjem. Poruka Crkve ne samo da čovjeku ne umanjuje već osigurava svjetlo, život i slobodu za njegov napredak. Ništa osim toga ne može zadovoljiti ljudskog srca: Za sebe si nas stvorio, Gospodine, i nemirno je srce naše dok ne počine u tebi" (GS 21).

Smisao naše svećeničke službe, mislim, stoji u tome da tu istinu spasenja predajemo dalje. Ovo naše služiteljsko i svjedočko prenošenje istine spasenja (martyria-leiturgia-diakonia-koinonia!) bit će djelotvorno, tj. imat će svoju apsolutnu djelotvornost, ako u to predamo također sami sebe bez pridržaja. Svećenik jest ponajprije čovjek-vjernik poput svih drugih, jer je sakrament krsta izvor zajedničkog života vjere i temelj svih hijerarhijskih razlika; ali svećenik treba druge ljude, ponajprije svoju zajednicu, držati otvorene prema Kristu i za Krista. Zato on nije samo skupa s drugim nego, ujedno i još više, za druge. Zato njegovo polazište neće biti pitanje: Što se, "za Boga miloga", od današnjeg čovjeka još smije tražiti?, nego: Što Krist traži od današnjeg čovjeka? A to što Krist traži, on i omogućuje. Zato je mjera svećeničkog života s drugima i za druge sam Isus Krist.

Ali, budući da je svećenik čovjek kao i svi drugi, on će tim više osjetiti nerazmjer između vlastitih mogućnosti i povjerenog mu poslanja. To zna biti vrlo bolno. U toj teškoj napetosti svećenik će također

osjetiti da je siromašniji od drugih, da je praznijih ruku nego li su to možda drugi. Mjera siromaštva jest upravo spomenuti nerazmjer, a ne nešto izvan njega. No tu se pokazuje božanski paradoks svećeničkog života: u toj lekciji poniznosti on će osjetiti kako mu raste nada i odvažnost koje mu ne daju da potone u neplodnom samosažalijevanju, nego da Bogu daruje i u Njegove ruke stavi sve što jest i ima. Takvo predanje rađa novom radošću, opuštenošću i slobodom, koji su u stanju nositi se s izazovima hipotetičkog i funkcionalističkog mentaliteta.

Svećenikov je život, dakle, život pun svih i sa svima, ali ujedno i život za sve druge; on oponaša Kristovo *pro multis* ili Kristovu proegzistenciju. Zato će svećenik također imati dovoljno smjelosti da se nekonformistički i alternativno razlikuje od drugih, i to radi Boga u čije ime on nastupa i za kojega drži otvorenu svoju zajednicu predajući mu pritom kroz svoje služenje sve što ima i jest. "Sluge smo beskorisne! Učinimo što smo dužni učiniti" (Lk 17, 10). Upravo ovdje napetost i izazov prelaze u paradoks: investiram život kako bih pripremio teren da Gospodin dođe!

Toliko o napetostima i polarizacijama *ad extra*. Opisujući ih bio sam svjestan da ne mogu sve reći jer sve ne znam. Pokušao sam u nekoliko poteza kompletirati sliku napetosti i poteškoća "koje prezbiteri podnose u današnjim prilikama", kako to pomalo stidljivo priznaje koncilski dekret PO o službi i životu prezbitera (tek na kraju, PO 22!). Svetom Saboru poznato je naime "koliko se ekonomske i socijalne prilike, štoviše i običaji ljudi, preoblikuju i koliko se u ljudskom shvaćanju mijenja ljestvica vrednota. Zato se službenici Crkve, a ponekad i vjernici, osjećaju u svijetu kao stranci koji se tjeskobno pitaju kojim će prikladnim sredstvima i riječima biti u stanju da s njim saobraćaju. Naime nove zapreke koje se vjeri postavljaju na put, prividna jalovost obavljena posla i teška osamljenost koju proživljavaju mogu ih dovesti u opasnost da klonu duhom" (PO 22). Pokušali smo natuknuti i po koji orijentir za duhovno snalaženje u tim poteškoćama *ad extra*. To je ostalo krajnje fragmentarno. No, nadam se da nisam iznevjerio naputak istog dekreta koji u istom broju potiče: "Neka prezbiteri imaju na umu da ne vrše posao nikada sami nego da imaju uporište u snazi svemogućeg Boga. Neka se vjerom u Krista, koji ih je pozvao da budu dionici njegova svećeništva, punim pouzdanjem posvete svojoj službi znajući da Bog u njima može umnožiti ljubav. Neka imaju na umu da su im drugovi također braća u svećeništvu, štoviše, i vjernici cijelog svijeta."

2. *Ad intra*

Možda još više nego li vanjske napetosti i polarizacije prezbiteru predstavljaju problem i poteškoće unutarnje napetosti i polarizacije koje su inherentne samom njegovom služenju. One su u stanju minirati jedinstvo i sklad svećeničkog života, pogotovo ako nađu svoje "saveznike" na unutarđuševnoj razini svećeničkog života (pomanjkanje

ljudske, napose emotivne zrelosti). I u analizi tih polarizacija i napetosti dat ćemo se voditi koncilskim napatkom iz PO 14: "U današnjem svijetu, kad se ljudi moraju brinuti za tolike poslove i kad postoji tolika raznolikost problema koji ih muče - a često ih moraju brzo rješavati - nalaze se ne tako rijetko u opasnosti da se upravo izgube u mnoštvu stvari. A prezbiteri - zapleteni i rastrgani premnogim dužnostima svoje službe - ne mogu a da se bez tjeskobe ne pitaju kako bi s vanjskom djelatnošću mogli spojiti u jedinstvo svoj unutrašnji život. Ovo jedinstvo života ne može se postići ni pukim vanjskim sređivanjem pastoralnih obaveza, a ni samom praksom pobožnih vježbi, kolikogod to inače može koristiti. Prezbiteri mogu izgraditi to jedinstvo slijedeći u vršenju službe primjer Krista Gospodina, kojemu je bila hrana činiti volju onoga koji ga je poslao da dovrši njegovo djelo." Rješenje se, dakle, nazire u nasljedovanju Dobrog Pastira kroz vršenje pastoralne ljubavi (Caritas pastoralis). No, krenimo redom i pogledajmo polarizacije i napetosti.³

a. *Proročka karizma i crkvena služba* (stabilnost i okoštalost službe i dinamizam Duha, odnosno proročka karizma pojedinca). Sadašnji uvjeti u kojima svećenik vrši svoju službu, potrebe koje mu se nameću i izazovi koji ga zapljuskuju prečesto ga sile da naprosto "obavlja pastoralni servis".

Riječ je o uhodanim poslovima crkve i župnog ureda, pa preko katehetske dvorane i škole sve do groblja. Uz to idu razni potrebni i nepotrebni sastanci i briga oko materijalnog stanja župskih objekata i župske nadarbine. U svemu tome čovjek nehotice padne u rutinu koja ga iznutra nagriza. On je u poziciji sličnoj kugličnim ležajevima koji se stalno okreću, a jer su nedovoljno ili nikako podmazivani, brzo se istroše, postanu neupotrebljivi. Svećenici osjećaju nezaobilazan teret objektivne zadatosti crkvene (župske itd.) službe i pastoralne funkcije. Ljudi koji traže njihove usluge (od ureda do oltara, od kuće pa do groblja), a da i ne znaju, često ih guraju u poziciju onih koji "obavljaju posao", administriraju službu. To nekako dođe samo po sebi pod naletom raznorodnih traženja servisa, s jedne strane, i držanjem tradicionalno zadatih okvira u kojima se očekuje da svećenik vrši svoju službu, s druge strane. Postoje svojevrsne "prisile sistema" u koji je svećenik uklopljen po svojoj službi: poslovi i uredbe koje ne trpe kompromisa i odbijanja dolaze u konkurenciju s očekivanjima ljudi usmjerenih kako na vršenje servisa, tako i na osobu svećenika. Često se čuje: "Moram tako! Ne ide drukčije!" Treba prozreti sve takve prisile i otkriti skrivene motive koji ih možda neopravdano guraju u prvi plan. Često puta je riječ o alibiju, o opravdanju za mnogo toga što i

³ Usp. P. Sequeri, *Vita secondo lo spirito e condizione sacerdotale*, *La rivista del clero italiano* 69(1988), str. 566-575, 667-673; Isti, *La figura presbiterale della vita cristiana*, isto mj. 71 (1990), str. 405-418; O problematici pojma pastoralne ljubavi usp. G. Colombo, *Fare la verità del ministero nella carità pastorale*, isto mj. 70(1989), str. 328-339.

kako radimo, a skriveni razlozi mogu biti tromost i bijeg od potrebnih ali neugodnih tenzija i konflikata. U svakom slučaju ovo obavljanje crkvenog pastoralnog servisa i pružanja usluga svećenik nerijetko doživljava kao teret i zapreku u razvijanju svoje kršćanske osobnosti i njezinih darova, koji se slabo ili nikako ne uklapaju u unaprijed zadani konkretni okvir i hod crkvene službe.

Suočeni s time neki se svećenici prepuštaju, manje-više rezignirano, rutini službe. Drugi su u napasti da takvo uhodano pružanje "usluga" proglašene nevažnim: "Važno je da si čovjek", može se čuti. Ili se zatvore u obavljanje posla: "Što prije obaviš, to bolje; ostaje ti vremena za važnije i interesantnije stvari...", i to se čuje! Moguća je i ova reakcija: Budući da se kršćanskoj osobnosti svećenika nameće zadatak da dadne životni dah, pokret i oblik očvrstoj rutini crkvene službe, svećenik nekako polusvjesno (ili jako svjesno!) usmjerava svoje djelovanje i život prema tome da traži i uzima crkvenu službu s njezinim zadatostima, ali samo utoliko ukoliko se ona podudara s oblikom njegovog individualnog svjedočenja vjere (neki to zovu "osobna karizma"). Odatle vrlo često slijedi da svećenikovo djelovanje i život poprimaju takvu fizionomiju koja je bitno vezana uz dinamiku svećenikovog osobnog (ili "privatnog") života i uz odnose u koje je on ušao ili ih svojim držanjem prouzrokovao. Rezultat je vrlo selektivni pristup vršenju svećeničke službe; granični oblik u tom stilu jest "uhljebljenje" koje nalazi i svoje "racionalno" opravdanje u citiranju latinske: "*primum vivere...*" U najboljem slučaju svećenik se nada da će u takvom pristupu naći autentično mjesto i lik svojeg kršćanskog iskustva vjere.

Nažalost, rezultati nisu i ne mogu biti zadovoljavajući jer je prevagnula subjektivna strana, odnosno interes. Nerijetko se pokažu čudnovati likovi svećenika, takvi da se međusobno ne mogu pomiriti ili, štoviše, nemaju ni "najmanjeg zajedničkog nazivnika". Do toga dolazi jer odlučujuću ulogu ima subjektivna dinamika osobnog života pojedinca, a ne objektivna zadatast crkvenog poslanja i služenja. Svećenik daje subjektivnoj dinamici to mjesto jer tako (u najboljem slučaju!) želi izbjeći rutinu i okoštalog ponavljanja onog "uvijek istog", a možda i zato što u sebi nosi živu svijest o proročkom, upravo karizmatičnom, karakteru vlastitog kršćanskog iskustva.

U svakom slučaju, bilo da smo podlegli rutinskoj monotoniji pružanja usluga i zadovoljavanja religioznih potreba radnika, seljaka i građana, bilo da djelujemo nošeni sviješću o karizmatičkom ili proročkom karakteru vlastitog kršćanskog iskustva, mi smo u opasnosti da zastranimo jer smo u svećeničko služenje unijeli one rutinske ili subjektivne dinamike, koje narušavaju tako potrebnu ravnotežu u djelovanju i življenju svećenika. Odatle slijedi, npr. selektivni pristup svećeničkom djelovanju ("specijalna područja apostolata za mene"), razni bijegovi i kompenzacije, a na kraju možda čak i teška rezignacija povezana s depresijama jer, veli se i u jednom i u drugom

slučaju: "Nitko me ne razumije, nikome nije stalo do mene i mojega posla, samo davaj, itd!" Nije nikakva novost da takva klima vrlo često zavisi o vertikalnim i horizontalnim odnosima u prezbiteriju.

Iz svega toga nerijetko izraste u sebi bijedan i minimalistički lik svećenika, takva slika crkvene duhovne službe i službenika koja ne samo nikoga ne oduševljava i ne izgleda vrijednom da bude nasljeđovana, nego i nije uvjerljiva u onome što želi pružiti. Pitanje je, dakle: koliko je taj oblik kršćanskog iskustva, koji svećenik gradi u jednostranom razrješavanju spomenute polarizacije, uopće poželjna figura kršćanskog iskustva. Nikakvo čudo što to ima svoje odraze na nicanje duhovnih zvanja po župama. (To dakako nije jedini ni isključivi faktor pada broja zvanja, no ne smijemo ga potcijeniti).⁴

Mislim da bi traženje točke na kojoj bi se mogao izgraditi dinamički ekvilibrij i prve polarizacije valjalo usmjeriti na promišljanje odnosa koji vlada između *nasljedovanja Isusa Krista* i *zadatosti crkvene službe*. Treba naime uvidjeti i priznati da osobno nasljedovanje Isusa Krista nije puki prethodni uvjet za postizanje i vršenje crkvene službe, uvjet koji je po sakramentu reda i dodijeljenoj jurisdikciji zamijenjen primatom crkvenog "pravila službe" (*regula ecclesiastica*, CIC). Naprotiv, *osobno* nasljedovanje Isusa Krista jest i trajno ostaje prvi i zadnji uvjet koji određuje svećeničku egzistenciju. Tu nema niti može biti bilo kakvih odstupanja. Upravo nasljedovanje Isusa Krista autorizira pojedinca da odabere pastoralnu službu kao povijesni oblik svoje osobne egzistencije po evanđelju. To znači da institucija svećeničkog zvanja usmjerava bogoslova i svećenika da on unese svoje osobno nasljedovanje Isusa Krista u prostor služenja Crkvi, u izgradnju zajedničkog=crkvenog dobra vjere vjernika. Normativni evanđeoski lik svećenikovog nasljedovanja Isusa Krista jest "Dobri pastir" (usp. Iv 10). U NZ Dobri Pastir nije samo pastir koji vodi svoje ovce, nego on daje i život za njih. Zato smijemo reći da je on ujedno i "zaklani Jaganjac", kako ga naziva Otkrivenje. Dobri Pastir=Jaganjac žrtvuje se za druge. Time je lik Dobrog Pastira glavna ideja svećenikove službe i života načelno oslobođen opasnosti staleškog gospodovanja ili klerikaliziranja. To znači: poput Isusa Krista svećenik je u isto vrijeme pastir i jaganjac, dakako, u svom redu. On je pred zajednicom vjernika i usred zajednice vjernika; nije nikakvi "superman", nego i on treba zaštićenost, toplinu i sigurnost u zajednici, ali u isto vrijeme odvažnost okupljanja i usmjeravanja zajednice.

Ako dakle svećenik unosi svoje osobno nasljedovanje Isusa Krista u prostor služenja Crkvi, u izgradnju zajedničkog dobra vjere vjernika, onda moramo kazati da se ovdje isprepliću osobna karizma pojedinaca i njegova crkvena *diakonia fidei communis*. U tom ispreplitanju osobne karizme, te odabrane i zadane dijakonije, nasljedova-

⁴ O problematici svećeničkih zvanja kod nas usp. J. Baloban, *Jesu li crkvena zvanja u Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji u krizi?*, Svesci br. 51, 1983, str. 90-98.

nje Isusa Krista jest kritička instanca koja pomaže i vodi svećenika da bolje vidi i uvijek se jednoznačnije određuje s obzirom na to: je li oblik i način na koji on živi i vrši svoju duhovnu službu u Crkvi, doista odgovarajuće i prikladno služenje vjeri vjernika u konkretnoj povijesnoj zajednici (mjesnoj Crkvi). Drugim riječima: je li njegovo nasljedovanje Isusa Krista nasljedovanje Dobrog Pastira?

Zbiljsko svećenikovo nasljedovanje Isusa Krista s druge će strane pokazati i opravdati osobnu karizmu kao prikladnost za crkvenu pastoralnu službu, jer karizma je dar Duha Svetoga za izgradnju Crkve, a ne prilika za ekshibiciju. Time će barem načelno biti odstranjena opasnost da se crkvena služba ne utopi u pukom administriranju i funkcioniranju, niti da "pobjegne" u nekakvi karizmatički spontanizam i ekshibicionizam.

Duhovno-pastoralno pitanje jest ovo: Što za mene kao svećenika znači nasljedovanje Isusa Krista? Jesam li ga ja već davno (ili tek nedavno) zamijenio (po vlastitoj mjeri skrojenim) crkvenim "pravilom službe"? Kako se kroz moje nasljedovanje Isusa Krista, Dobrog Pastira, određuje crkvena služba prezbitera, njezine granice i njezin egzistencijalni lik u kojem se "događa" služenje vjeri vjernika?

(Nastavak u idućem broju)